

DE LA TRUPUL CREȘTIN LA CIVILIZAȚIA OCCIDENTALĂ

Autor: Robert Gabriel Ciobanu | 27 septembrie 2022

Cartea lui Marius Lazurca, *In corpore. De la corpul păgân la trupul creștin în Antichitatea târzie*, a fost publicată în această vară la editura Litera. La originea volumului, așa cum autorul însuși menționează în primele pagini, se află teza sa de doctorat, redactată inițial în limba franceză și susținută în 2003 la Universitatea Paris IV-Sorbona. Funcția inițială a lucrării explică grija pe care autorul o acordă aspectelor metodologice și structurale - volumul este, într-adevăr, o lucrare științifică la bază, însă una care are meritul de a se adresa în egală măsură publicului general educat și comunității academice. Cartea acoperă un teritoriu istoric, filozofic și teologic vast: de la stoicismul imperial, legislația conjugală romană, trecând prin esenism și teologia Apostolului Pavel, până la scrierile ascetice ale lui Tertulian. Volumul pornește de la presupuziția că problema corporalității reprezintă punctul de intersecție al unor doctrine filozofice și teologice și al unor aspecte din legislația romană - a căror istorie coincide cu primele secole ale epocii noastre.

Miza mai generală a cărții este aceea de a demonstra că tranziția de la Antichitatea păgână la lumea creștină și, prin implicație, succesul istoric al creștinismului, pot fi explicate prin transformările pe care le suferă sensurile corporalității sub influența mesajului Evangheliei. În spatele înțelegerii pe care teologia creștină o atribuie trupului se află, de fapt, o înțelegere mai profundă și, în același timp, revoluționară a persoanei umane, arată autorul. Corpul este în același timp un *proxi* care trimite la o întemeiere metafizică a persoanei umane, un spațiu al luptei dintre viciu și virtute și „templul Duhului Sfânt”. Trupul nu este un rău necesar, o sursă inevitabilă a păcatului, un obiect demn de dispreț, o închisoare a sufletului, ci este chiar o parte constitutivă a identității personale.

Nu suntem cine suntem, nu suntem persoane, fără trupul nostru; chiar dacă *logic* putem face distincția între minte și trup sau între Duh, suflet și trup, *ontologic* această separație este imposibilă. De pildă, eu, autorul acestor rânduri, asemeni oricărui alt om, nu sunt un *eu* necorporal, pur intelectual, ci un *eu* în egală măsură corporal și necorporal, care gândește și acționează, care operează într-un plan ideatic și într-unul material. Dacă nu aș avea corpul care să îmi permită să stau acum la birou și să lucrez la acest text, în timp ce mă gândesc la propoziția pe care urmează să scriu, nu aș mai fi *eu*.

Iar faptul că sunt și *trup* mă responsabilizează, îmi creează datoriile morale; existența mea spațio-temporală mă forțează să acționez, iar posibilitatea acțiunii și interacțiunii cu ceilalți mă obligă la un anumit comportament. Din existența noastră în *trup* decurg astfel datoriile morale și religioase.

Creștinismul afirmă nu doar demnitatea trupului – delimitându-se atât de înțelegerea strict politică a corpului, ca în cazul elitei imperiale romane, cât și de disprețul superior față de trup pe care îl afișează uneori filozofia greacă – ci și faptul că persoana umană nu se poate constitui în absența corporalității. În esență, disputa creștinismului cu gnosticismul antic (și modern) este una în jurul trupului. În disjunția tare postulată de gnosticism între minte/intelect și trup, creștinismul apără conjuncția lor, prin argumentul că (1) materia este creată de Dumnezeu, (2) materia, creată fiind de Dumnezeu, nu poate fi intrinsec rea, (3) trupul, materie fiind, nu poate fi astfel intrinsec rău și, prin urmare, (4) originea răului nu poate fi atribuită materiei. Soluției gnostice, creștinismul îi opune una proprie: răul trebuie explicat prin *voința* umană imperfectă, prin *înclinația* spre păcat pe care omul o dobândește odată cu Căderea, iar nu printr-o pretinsă natură malignă a materiei.

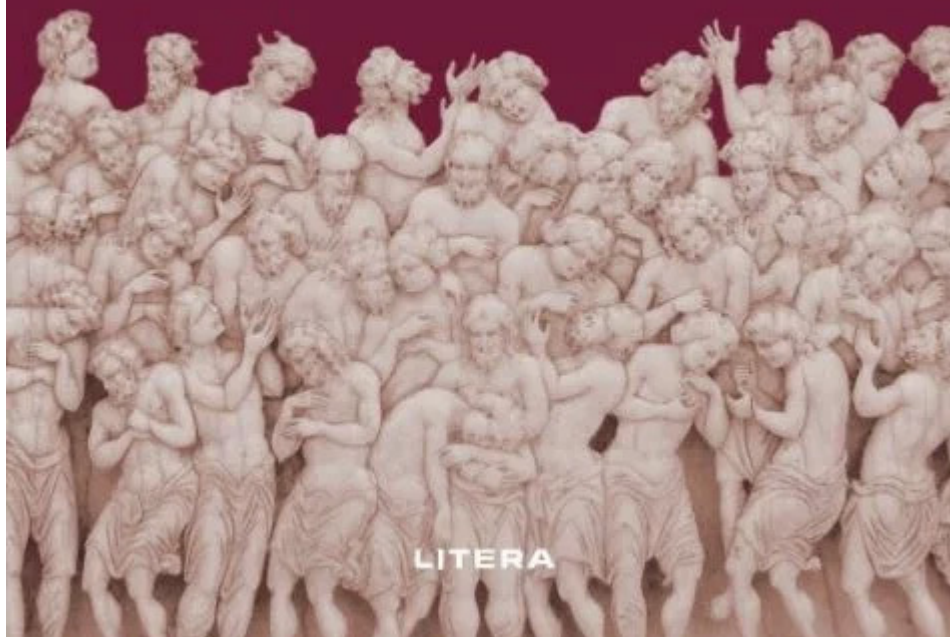
Fără să-și propună acest lucru, cartea lui Marius Lazurca contribuie la explicitarea poziției creștine cu privire la trup și a rolului acestuia în definirea identității personale. Contribuția nu este nemijlocită, ci indirectă – prin contrastul care reiese din tratarea comparativă a sensurilor corporalității în creștinism și în celelalte doctrine filozofice și religioase ale vremii. Formularea poziției creștine față de trup, așa cum este articulată în special în teologia Apostolului Pavel, scoate în relief unicitatea mesajului creștin; unicitate care, consideră autorul, poate da seamă de victoria istorică a creștinismului.

Din punct de vedere structural, cartea poate fi împărțită în două blocuri care, în logica lucrării, se întrepătrund până la indistinție: pe de o parte, o structură metodologică și teoretică care își extrage seva conceptuală din antropologia culturală; pe de altă parte, o sinteză a unei literaturi stufoase despre stoicism și filozofia antică, iudaism, esenism și sectele apocaliptice de factură iudeo-creștină, teologia paulină și cadrul social al primelor comunități creștine, evoluția istorică a creștinismului în primele trei secole și confluența culturală a iudaismului, creștinismului și elenismului.

Marius Lăzurca

IN CORPORE

de la corpul păgân la trupul creștin în Antichitatea târzie

Doctrinile filozofice și religioase pe care autorul le tratează aparțin unei paradigme de gândire pentru care moralitatea este strâns legată de o serie de practici ce vizează fie atingerea unui scop în acord cu natura umană (*eudaimonia* sau *ataraxia*), fie *imitarea* lui Dumnezeu cel Întrupat. Disciplinarea și controlul trupului reprezintă condiții necesare într-un proces în care omul fie își împlinește cu adevărat natura, fie se apropie treptat de Dumnezeu. Așa cum arată Lăzurca, dacă în cazul stoicismului *enkrateia* sau controlul de sine este motivat de rațiuni etice și politice, în cazul esenismului și creștinismului motivația stăpânirii de sine are un fundament religios. Dar, cu toate că motivațiile diferă radical, efectele sunt similare: atât din stoicism, care vedea în iscusința morală finalitatea ultimă a exercițiului teoretic, cât și din iudeo-creștinism, decurge o *tehnică* de control a corpului și o *perspectivă* asupra raportului dintre corpul individual și corpul

colectiv (fie el Imperiu, Cetate sau Biserică). Tranziția de la stoicism la creștinism reprezintă saltul de la o hermeneutică strict etică și politică a corpului la una în principal religioasă, pe care apoi se întemeiază o etică individuală și comunitară.

Problemele morale și religioase pe care le ridică condiția *corporală* a omului, așa cum sunt formulate în Antichitatea târzie, ne așează în fața a două opțiuni interpretative diferite: pe de o parte, putem să privim aceste teme, împreună cu soluțiile lor, ca pe obiecte îndepărtate în timp, care prezintă interes mai mult pentru istoria ideilor și istoria intelectuală; pe de altă parte, putem să le tratăm ca pe niște probleme universale, ce sunt formulate într-un moment particular și reformulate apoi, în diferite forme, de-a lungul timpului, fără a fi însă condiționate istoric.

Din rațiuni euristice, am putea să reprezentăm întrebările și soluțiile stoicilor, esenienilor și creștinilor sub forma unui arbore de decizie care cartografiază spațiul posibilității logice a unor doctrine pentru care trupul constituie elementul primar al reflecției morale și religioase. Mai mult, spațiul respectiv ar putea să reprezinte doar o parte dintr-un teritoriu mai larg pe care l-am putea numi lumea civilizației. Astfel, civilizația s-ar constitui din convergența unor configurații posibile, care se actualizează istoric. De exemplu, din configurația culturii greco-romane și iudeo-creștine emerge apoi o paradigmă de fenomene istorice încadrate geografic pe care le numim „civilizația occidentală”. Din acest punct de vedere, *In corpore* are meritul de a prezenta geneza și structura unor răspunsuri la dilemele morale, politice și religioase ridicate de condiția *în trup* a oamenilor, răspunsuri care, elaborate la finele Antichității, vor configura evoluția civilizației occidentale în următoarele două milenii.

Nu în ultimul rând, o notă despre antropologia culturală. Există, am putea spune, o problemă structurală a antropologiei culturale, care ține de una dintre presupuzițiile ei de bază, anume ideea că natura umană nu există; că omul, în afara unor parametri insurmontabili de ordin biologic, are un potențial de maleabilitate aproape infinit. Această axiomă a antropologiei culturale rămâne nediscutată în interiorul disciplinei. Presupunând contrariul, că natura umană există și că diferitele practici sociale nu sunt, prin urmare, neutre moral, atunci forța explicativă a antropologiei culturale, cât și implicațiile ei normative, ar fi serios chestionate. Or, atât stoicismul, cât și creștinismul oferă argumente serioase împotriva asumției constructiviste a antropologiei culturale; argumente care, dacă sunt corecte, obligă antropologia să-și reconsidere statutul epistemic. Născută din însăși curiozitatea pentru alteritate ce a definit spiritul european, antropologia nu a vrut sau nu a putut să regăsească universalul după ce întâlnirea cu diversitatea s-a produs. Blocată în fascinația pentru variație și particular, a ales să nege universalul și, împreună cu el, însuși spiritul european care a pus-o în mișcare.

Victoria istorică a creștinismului se datorează și sensului religios și etic pe care Noul Testament îl atribuie trupului, așa cum arată Lazurca. Această perspectivă asupra

trupului și identității personale este tot mai contestată de gnosticismul modern, instanțiat, printre altele, în ideologia transumanistă și trans-gender. Acestea consideră corpul un impediment în evoluția speciei umane, respectiv în calea afirmării unei identități sexuale alese liber în raport cu constrângerile biologice. Ambele reprezintă o negare radicală a sensului creștin atribuit corporalității. Cum va răspunde creștinismul acestor provocări ideologice și filozofice, formulate tot mai agresiv de susținătorii lor, rămâne de văzut. Însă nu ar fi, oricum, prima dată când creștinismul triumfă asupra ereziilor gnostice. Să spunem, în final, că dincolo de valoarea ei intrinsecă, meritul cărții lui Marius Lazurca este acela că ne-a reamintit astăzi, în contextul intelectual și ideologic postmodern, importanța trupului pentru teologia creștină și, prin extensie, pentru civilizația occidentală.

Imagine: Andrea Mantegna - „Plângerea lui Hristos” (cca. 1490); Sursă: Wikimedia Commons